

WAT & HOE

ONDERWEG

Inclusief
betrouwbare
kaarten

WADDENEILANDEN

De reisgids voor een actieve & culturele vakantie

Inhoud

5

Het magazine

- Toeristen, de redders van de eilanden
- Het zonnigste oord van Nederland ■ Lopende eilanden
- Dichter op het wad ■ Je ziet ze vliegen
- Mozes achterna ■ Wakers van de Wadden ■ Jutters
- Wad op tafel ■ Oerol ■ De beste...

33

Je draai vinden

- Aankomst ■ Vervoer naar de Wadden
- Vervoer op de Wadden ■ Overnachten
- Eten & drinken ■ Winkelen ■ Amusement

47

Texel

Even oriënteren

In drie dagen

Hoogtepunten ■ Ecomare ■ De Slufter en De Muy

■ Oudeschild ■ Kaap Skil ■ Russenkerkhof

Verder ontdekken ■ 7 andere bezienswaardigheden

Waar... ■ Overnachten ■ Eten & drinken ■ Winkelen

■ Ontspannen

77

Vlieland

Even oriënteren

In een dag

Hoogtepunten ■ Tromp's Huys ■ Armhuis ■ Vuurtoren

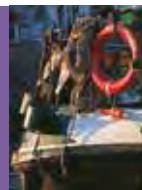
■ Rondje om de west ■ Vliehors

Verder ontdekken ■ 5 andere bezienswaardigheden

Waar... ■ Overnachten ■ Eten & drinken

■ Winkelen ■ Uitgaan & actief

101

Terschelling

Even oriënteren

In twee dagen

Hoogtepunten ■ West-Terschelling

■ 't Behouden Huys ■ Wrakkenmuseum

■ Rondje om de oost

Verder ontdekken ■ 6 andere bezienswaardigheden

Waar... ■ Overnachten ■ Eten & drinken

■ Winkelen ■ Uitgaan & actief

127

Ameland

Even oriënteren

In twee dagen

Hoogtepunten ■ Ballum ■ Maritiem Centrum Ameland ■ De Zandhaak van Ballum
■ Natuurcentrum Ameland ■ Het Oerd

Verder ontdekken ■ 7 andere bezienswaardigheden

Waar... ■ Overnachten ■ Eten & drinken

■ Winkelen ■ Uitgaan & actief

153

Schiermonnikoog

Even oriënteren

In een dag

Hoogtepunten ■ Schiermonnikoog-dorp ■ Vogels kijken Westerplas ■ Badstrand ■ Vredenhof

Verder ontdekken ■ 6 andere bezienswaardigheden

Waar... ■ Overnachten ■ Eten & drinken

■ Winkelen ■ Uitgaan & actief

175

Wandelingen en fietstochten

■ 1 Texel fietstocht

■ 2 Vlieland wandeling

■ 3 Terschelling wandeling

■ 4 Ameland fietstocht

■ 5 Schiermonnikoog wandeling

Praktische informatie 187

■ Voor je vertrek

■ Tijdens je verblijf

Kaarten 193

Register 203

Wat&Hoe maakt deel uit van Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen
www.kosmosuitgevers.nl

© 2004, 2014, 2016 Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Auteur: Geert-Jan Bron

Herziening 2014, 2016: Gilleske Kreijns, bureau.txt

Vormgeving: Tiekstramedia, Groningen

Omslagontwerp: Studio MichelAngela, Utrecht

Cartografie: AnyWay Productions

Bindwijze en concept met toestemming van MAIRDUMONT GmbH & Co. KG,
Ostfildern

Vijfde, herziene druk, 2016

ISBN 978 90 215 6271 1
NUR 511

Hoewel de grootst mogelijke zorg is besteed aan de samenstelling van deze gids kan de uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor schade die het gevolg is van fouten, nalatigheid of verandering in details in deze uitgave, en voor de gevolgen van het afgaan op de verstrekte informatie. Beoordeling van bezienswaardigheden, hotels, restaurants enzovoort is gebaseerd op ervaringen van de auteurs. De omschrijvingen in deze gids bevatten een element van subjectiviteit en hoeven niet noodzakelijkerwijs de opinie van de uitgever weer te geven of de ondervindingen van de lezer te bevestigen.

Hoewel alles in het werk is gesteld om de nauwkeurigheid van deze gids te verzekeren, doen er zich onophoudelijk veranderingen voor. Wij zijn onze lezers dankbaar wanneer zij eventueel geconstateerde fouten willen melden. Je opmerkingen kun je sturen aan info@watenhoe.nl of – zonder postzegel – zenden aan:

Kosmos Uitgevers
t.a.v. redactie Reizen & Vrije tijd
Antwoordnummer 58521
3508 VH Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Het magazine

Toeristen: de redders van de eilanden

De Waddeneilanden mogen nu tot Nederlands populairste vakantiebestemmingen behoren, ruim honderd jaar geleden waren ze nog onontdekt en woest terrein. Toeristen redden de eilanden van de ondergang.

Ruim twee miljoen bezoekers trekken de Nederlandse Waddeneilanden jaarlijks. En het is dat er een accommodatiestop is, anders zou dit aantal nog veel hoger liggen. Driekwart van de beroepsbevolking werkt nu in de toeristenindustrie. De toeristen hebben de eilanden van de ondergang gered, zo leert de geschiedenis. Rond 1900 verkeerde een aantal eilanden op de rand van een faillissement. Door schaalvergroting in de scheepvaart en visserij waren veel eilanders naar elders vertrokken. Er was nauwelijks werkgelegenheid en het inwonertal liep snel terug. Vlieland was er het slechtst aan toe. Het eilandbestuur moest bij het rijk bedelen om de tekorten op de balans aan te vullen. De regering overwoog om het eiland dan

maar te ontruimen en aan de natuur terug te geven, omdat de exploitatie niet langer haalbaar was. Omdat dit in strijd was met de kustverdediging van het Nederlandse vasteland werd van het plan afgezien.

Ook Ameland en Schiermonnikoog hadden het moeilijk. 'Alles toont hier kwijning, achteruitgang en verval,' aldus de rentmeester van Schiermonnikoog, Nicolaas van

den Worm, in 1881 in een brief aan de eigenaar van Schier, mr. John Eric Banck. Van den Worm zag nog maar één oplossing: 'Wij dienen daarom thans dit eiland zijn plaats te geven in de keten der Noordzeepadplaatsen en te bevorderen dat bij velen bekend wordt, welk een zuiver klimaat en

TOERISTEN TOP VIJF

(aantal bezoekers per jaar)

Texel: 870.000

Ameland: 500.000

Terschelling: 360.000

Schiermonnikoog: 300.000

Vlieland: 140.000

welk een schoone lucht dit eiland den vreemdeling te bieden heeft...'

Zo kwamen de eerste pogingen om toeristen naar de eilanden te lokken op gang. Schiermonnikoog was een van de eerste eilanden die werk maakten van het toerisme. Het opende in 1887 een hotel aan zee: het zestig kamers tellende Badhotel. Voor vier gulden kon volpension worden genoten. De toerist moest wel worden overgehaald, want in die tijd golden het strand en de duinen nog als woeste gronden. En een duik in zee was al helemaal uitgesloten. Vandaar dat het Badhotel aan zijn gasten een gids met tips gaf: 'Terstond bij het instappen in zee kere men de rug naar de golven, en wel zoo dat elke nieuwe golfslag het gehele lichaam treft. Het eerste gevoel van koude wordt door de tegenstrevende lichaamskracht teniet gedaan.'

Het hotel was een succes en kreeg navolging op de andere eilanden. Op Terschelling waren er bijvoorbeeld omstreeks 1921 drie hotels en negen pensions, en ook de andere eilanden ontdekten dat het toerisme hun redding was. Van de eerste generatie badhotels is nu weinig meer over: ze zijn door de zee verzwolgen of vroegtijdig afgebroken. Maar sommige hotels uit de beginjaren zijn overeind gebleven. Voorbeelden daarvan zijn Hotel NAP op Terschelling, Badhotel Bruin op Vlieland en Hotel Van der Werff op Schiermonnikoog. Hun donkerbruine gelagkamers en historische foto's aan de muur ademen nog steeds de sfeer van de begindagen van het toerisme.

Het genot van een vakantie konden aanvankelijk alleen de welgestelden zich veroorloven. Pas na de Tweede Wereldoorlog kregen meer mensen vakantiedagen en steeg de welvaart dusdanig dat mensen ook de middelen hadden om er op uit te trekken. Dit betekende de opkomst van bungalowparken en kampeerterreinen op de eilanden. De populariteit van de Waddeneilanden is inmiddels zo groot dat de eilanden hun capaciteit niet meer uitbreiden om de natuur niet te veel te belasten.

Een bezoek aan de eilanden was vroeger alleen weggelegd voor welgestelden

Het zonnigste oord van Nederland

'Op de Wadden enkele graden lager' is een veelgehoorde opmerking van weervoorspellers. Ze zouden ook kunnen zeggen: 'Op de Wadden meer zon en minder regen.' Onderzoek leert namelijk dat het op de eilanden in het voorjaar en in de zomer mooier weer is dan in de rest van Nederland.

Door de ligging in zee verschilt het weertype op de Wadden duidelijk van dat op het Nederlandse vasteland. Het zeewater zorgt voor een nivellerend effect op de temperatuur: het koelt minder snel af en warmt minder snel op dan op het land. Daardoor zijn op de eilanden de zomers minder warm en de winters minder koud. De maximumtemperaturen blijven in het voorjaar en in de zomer zo'n twee graden achter bij de rest van Nederland, in het najaar ligt de minimumtemperatuur op de Wadden juist een graad hoger.

De temperatuur mag dan in de zomer iets lager zijn, op de Wadden is het mooier weer dan in de rest van Nederland. Tot die conclusie komt hoogleraar meteorologie Hans Vugts, die het weer op de Wadden gedurende een tijdvak van dertig jaar vergeleek met het weer in de rest van Nederland. Zijn ervaringen heeft hij in een lezenswaardig boek samengevat: *Weerzien op de Wadden*.

Jaarlijks worden er op de Wadden 1560 zonne-uren gemeten, tegenover 1480 uur zon op het vasteland. In het voorjaar en de zomermaanden mag het Waddengebied zich het zonnigste oord van Nederland noemen. In mei is er bijvoorbeeld vijftien uur meer zon dan op het vasteland. Dit komt doordat de zeetemperatuur lager is dan de luchttemperatuur. Eenmaal boven het – warmere – vasteland stijgt de lucht op. Door de stijging koelt de luchtbel af, waardoor de lucht verzadigd raakt met waterdamp; wolkvorming is dan een feit, dus weg is de zon. In het najaar en in de winter, als de zee warmer is dan de luchttemperatuur, ontstaan boven de Wadden juist meer

wolken en is het aantal zonne-uren hier lager dan in de rest van Nederland.

De invloed van de zee is ook merkbaar bij de meting van de hoeveelheid neerslag. Ook hier scoren de eilanden goed in het voorjaar en in de zomer. Dan valt er namelijk twintig procent minder neerslag dan in de rest van Nederland. In het voorjaar is de zeetemperatuur lager dan de luchttemperatuur, waardoor boven zee nauwelijks buien ontstaan: er stijgt immers geen lucht op. In het najaar vindt het

omgekeerde effect plaats. Door de warmere zee is de hoeveelheid neerslag dan juist groter op de Wadden. In totaal regent het op de eilanden per jaar gemiddeld tien uur minder dan in de rest van Nederland. De hoeveelheid neerslag in totaal ligt gelijk, dus de buien op de eilanden zijn wel intenser.

Ook tussen de Waddeneilanden zijn er weersverschillen, zij het dat die veel minder groot zijn dan die tussen de eilanden en het vasteland. De zee-effecten die hierboven staan beschreven zijn het duidelijkst waarneembaar op de westelijk gelegen eilanden: Texel, Vlieland en Terschelling. Het weerbeeld op Ameland en Schiermonnikoog wijkt minder af van het algemene Nederlandse weerbeeld. Deze laatste eilanden liggen relatief dicht bij het vasteland, waardoor het effect van de zee op temperatuur en neerslag minder groot is. Bovendien dien je er rekening mee te houden dat de resultaten gemiddelden zijn van de afgelopen dertig jaar: wellicht tref je net een zonovergoten najaar, of een verregende voorjaarsvakantie.

Aankomst

Iedere toerist die een bezoek wil brengen aan een van de vijf waddeneilanden zal de overtocht per boot moeten maken. Vanuit de vier havenplaatsen zijn de waddeneilanden binnen twee uur eenvoudig bereikbaar. Het vervoer op de eilanden is niet overal even makkelijk. Reizigers voor Vlieland en Schiermonnikoog moeten hun auto op het vasteland achterlaten.

Vervoer naar de Wadden

Texel

Texel is een van de best bereikbare waddeneilanden, vooral vanuit de Randstad. De veerhaven in Den Helder ligt op 100 kilometer afstand vanaf Amsterdam. De bootdienst wordt al sinds 1907 uitgevoerd door Texels Eigen Stoomboot Maatschappij (TESO). De overtocht duurt zo'n twintig minuten. De boot vaart ieder uur en auto's kunnen zonder te reserveren worden meegenomen.

Met de auto

Als je met de auto naar de veerhaven in Den Helder komt, zijn er twee mogelijkheden. Of je neemt de auto mee het eiland op, of je laat deze staan op het parkeerterrein bij de veerhaven. Parkeren is gratis, maar alleen toegestaan op het aangegeven parkeerterrein. Bij grote drukte is dit snel vol. Je kunt langs de weg naar de veerhaven toe parkeren, maar moet dan wel een flink eind lopen. De veerboot naar Texel is met de auto als volgt te bereiken:

- Vanuit de richting Utrecht: bij Amsterdam de afslag Zaanstad, door de Zeeburgertunnel. Vervolgen van de A7 richting Hoorn en Leeuwarden. Vlak voor de Afsluitdijk neem je de afslag Den Oever/Den Helder.
- Vanuit de richting Den Haag: je bereikt de A7 via de Coentunnel. Vlak voor de Afsluitdijk neem je de afslag Den Oever/Den Helder.
- Uit de richting Friesland: Aan het einde van de Afsluitdijk afslaan in de richting Den Helder.

In Den Helder wordt de kortste weg naar de veerhaven aangegeven.

Per openbaar vervoer

Je kunt met de trein reizen tot aan station Den Helder.

- De busverbindingen in Den Helder en op Texel sluiten allemaal aan op de boottijden. Bij het Centraal Station in Den Helder vertrekt twaalf minuten over het hele uur buslijn 33 naar de veerhaven.

Veerboot

- Er varen twee boten naar en van Texel: de Dokter Wagemaker, die 300 personenauto's en 1750 passagiers kan vervoeren, en de MS Schulpengat, met een capaciteit van 242 auto's en 1320 passagiers. In 2016 wordt de Schulpengat vervangen door een nieuw, groter schip.
- De boten vanaf Den Helder naar Texel varen op het halve uur van 6.30 tot 21.30 uur. Vanaf Texel varen de boten op het hele uur van 6.00 uur tot 21.00 uur.
- Op zon- en feestdagen is de eerste afvaart één of twee uur later, afhankelijk van het seizoen.
- Meer informatie over de dienstregeling en tarieven kun je verkrijgen bij de TESO-bootdienst: 0222-369600, info@teso.nl of www.teso.nl. Je kunt je tickets alvast online kopen via de website.

Vlieland

Vlieland is een van de rustigste waddeneilanden. Dit komt mede doordat het eiland niet toegankelijk is voor auto's. Alleen de bewoners van Vlieland mogen autorijden op het eiland, toeristen doen alles per fiets en bus.

Met de auto

- Harlingen ligt aan de autoweg A7. Vanaf de Afsluitdijk of Sneek wordt op de rondweg om Harlingen de afslag 'Harlingen-haven' aangegeven op de ANWB-borden. Uit de richting Leeuwarden staat ongeveer 1 kilometer voor Harlingen de afslag naar de haven op de borden. In Harlingen zelf zijn overal parkeergelegenheden, overdekt en niet-overdekt, en is het niet altijd mogelijk om de auto langere tijd neer te zetten. In- en uitladen van bagage mag wel bij de veerkade.
- De auto kun je (betaald) parkeren op het speciale bewaakte parkeerterrein bij de haven. Het is aan te raden om een half uur van tevoren aanwezig te zijn, gezien de loopafstand van het parkeerterrein naar de haven. Eventueel kun je ook de speciale pendelbus nemen die rijdt tussen het parkeerterrein en de haven.

Per openbaar vervoer

- De trein naar Harlingen-haven vertrekt vanuit Leeuwarden. Meer informatie over de treintijden kun je opvragen via de algemene reisinformatielijn 0900-9292 of via 9292.nl of www.ns.nl.
- Directe busverbindingen met Harlingen-haven vanuit Leeuwarden en vanuit Heerenveen (Arriva).

Veerboot

- De veerboten naar Vlieland en Terschelling van rederij Doeksen vertrekken vanuit dezelfde haven. De bootreis naar Vlieland duurt ongeveer 1 uur en 30 minuten. Tenzij je de snelboot neemt, die doet er circa drie kwartier over (of via Terschelling 90 minuten). Op de kade staan genummerde bagagekarren van Rederij Doeksen klaar, waar je je bagage op kunt plaatsen. Handbagage kun je bij je houden. De reguliere veerboot heet Vlieland. Er kunnen 1200 passagiers en 57 personenauto's op. Op de boot is catering en draadloos internet aanwezig. Kinderen kunnen zich in de familiesalon vermaken met films en speelattributen.
- Het is mogelijk om voor de veerboten te reserveren via www.rederij-doeksen.nl; je kunt daar je tickets boeken, betalen en uitprinten. Je kunt ook telefonisch boeken via 088-9000888.
- In het zomerseizoen vaart de veerboot dagelijks drie keer uit vanuit Harlingen naar Vlieland. In het winterseizoen vaart de boot minder regelmatig. Kijk voor actuele afvaarttijden op de website van rederij Doeksen: www.rederij-doeksen.nl.
- Sneldiensten De Koegelwieck en Tiger herbergen respectievelijk 312 en 414 passagiers. Op de boten kunnen geen auto's worden vervoerd, en fietsen alleen op het traject tussen Vlieland en Terschelling (zeer beperkt mogelijk). Op de sneldiensten mag niet worden gerookt, gegeten of gedronken. De duur van de overtocht is ongeveer 45 minuten, via Terschelling 90 minuten. Zie voor vertrektijden www.rederij-doeksen.nl, of bel 088-9000888. Op de site van Doeksen en op pagina 723 van teletekst worden recente wijzigingen van de vertrektijden bijgehouden.

Even oriënteren

Terschelling is met een lengte van 30 kilometer en gemiddelde breedte van 3,5 kilometer het op een na grootste Waddeneiland. Dankzij de combinatie van uitgestrekte natuurgebieden, authentieke dorpen en mooie zandstranden is het zeer in trek bij Waddenliefhebbers.

Terschelling is in de afgelopen honderdvijftig jaar sterk gegroeid, doordat aan de west- en de oostkant twee grote zandplaten, de Noordvaarder en de Boschplaat, aan het eiland zijn vastgegroeid. Deze gebieden staan bekend om hun unieke natuur. Daarnaast heeft Terschelling, dat 4700 inwoners telt, een aantal mooie dorpen. West-Terschelling spant de kroon: deze havenplaats is opgebouwd rond de oudste vuurtoren van Nederland, de Brandaris. Het dorp heeft een gezellig centrum, een natuurlijke baai als haven en een 'groen' strand. In de polder aan de zuidkant van het eiland tref je tal van typische Terschellinger boerderijen aan, die verwijzen naar het landbouwverleden van het eiland. Aan het dertig kilometer lange zandstrand van de Noordzeekust liggen de dorpen West aan Zee en Midsland aan Zee, waar in de duinen veel vakantiehuizen staan. Oostelijk op het eiland liggen de veel minder toeristische dorpen Hoorn en Oosterend. De laatste is vooral bekend doordat de populaire NCRV-serie *Sil de strandjutter* hier is opgenomen.

Terschelling is tevens het decor van een van Nederlands grootste culturele manifestaties, theaterfestival Oerol, dat elk jaar in juni wordt gehouden.

★ **Hoogtepunten**

- 1 West-Terschelling ▶ 106
- 2 't Behouden Huys ▶ 109
- 3 Wrakkenmuseum ▶ 111
- 4 Rondje om de oost ▶ 113

Verder ontdekken

- 5 Centrum voor Natuur & Landschap ▶ 116
- 6 Stryper kerkhof ▶ 116
- 7 Cranberry Terschelling ▶ 117
- 8 Café De Groene Weide ▶ 118
- 9 Kinderboerderij en landbouwmuseum 't Hooivak ▶ 119
- 10 Natuurreservaat de Boschplaat ▶ 119

Boven: bedrijvigheid in de haven van West-Terschelling

Links: zonsondergang bekeken vanaf het terras van paviljoen De Walvis

Rechts: kerk West-Terschelling

WAT & HOE

ONDERWEG

WADDENEILANDEN

Prachtige luchten, uitgestrekte natuur en heerlijke stranden: het is genieten op elk waddeneiland. De wind waait alle haast van je af en wat rest is totale ontspanning. De afwisseling van eb en vloed zorgt voor een uniek ecosysteem met duizenden zeldzame planten en dieren. En dan zijn er nog de stranden, de bijzondere slaapadressen en heerlijke eetgelegenheden: de eilanden zijn een paradijs voor vakantiegangers.

WAT & HOE ONDERWEG: de reisgids voor een actieve en culturele vakantie.

- Duidelijke indeling op kleur
- Uitgebreide plattegronden en kaarten
- Verrassende wandeltochten

9 789021 562711

www.watenhoe.nl

NUR 511

**WAT
& HOE**
ONDERWEG

maakt deel uit van
Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen
www.kosmosuitgevers.nl